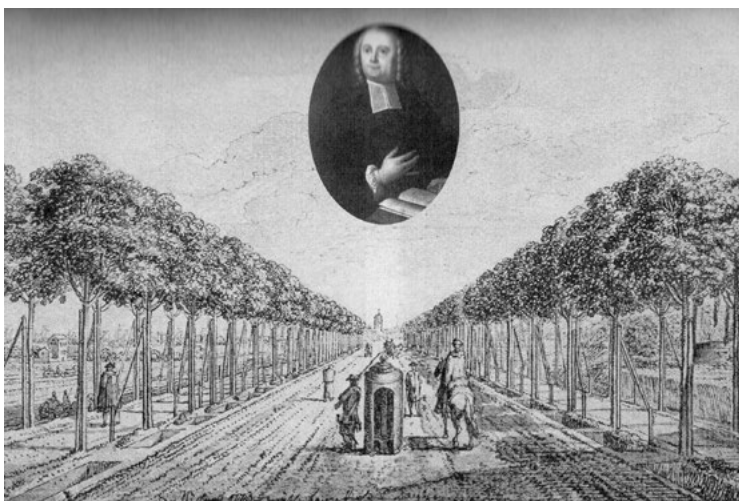

Historia alei Zwycięstwa

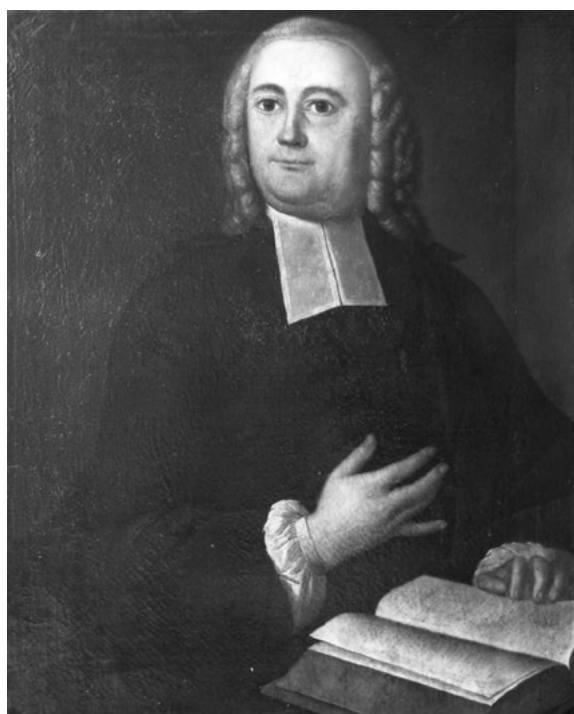
Wśród mieszkańców Gdańska, jak też i osób przyjezdnych funkcjonuje popularne określenie, że Uczelnia nasza jest zlokalizowana przy alei Zwycięstwa. Zresztą także nazwa pobliskiego przystanku tramwajowego o tym fakcie przypomina. Warto zatem poznać historię powstania tejże Alei. Jest to temat tym bardziej na czasie, gdyż sporo mówi się ostatnio o tym założeniu krajobrazowym w kontekście przygotowywanego projektu jego gruntownej rewitalizacji. Ponadto warto zrewidować część podawanych dotąd informacji jakoby inicjatorem powstania Alei był Daniel Gralath, gdyż wiele wskazuje na to, że te informacje mogą być nieprawdziwe.

Wielka Aleja powstała u schyłku XVIII w., w ostatnich latach przed pierwszym rozbiorem Polski. W tym okresie Gdańsk liczył około 53 000 mieszkańców (1775 r.). Wiek XVIII to czas trwania Wojny Północnej hamującej rozwój gospodarczy, co objawiło się osłabieniem eksportu zboża, przemarszem obcych wojsk oraz licznymi rekwizycjami. Rekordowy wówczas wywóz zboża przez port gdański zanotowano w 1770 r. (62 000 łasztów). W tym stuleciu gdańszczanie inwestowali spore kapitały w żeglugę. Według danych z 1757 r. 33 armatorów gdańskich posiadało 73 statki o łącznej nośności 8400 łasztów. Gdańsk nadal pełnił rolę największego w Polsce ośrodka bankierskiego, jedynego utrzymującego obrót wekslowy z zagranicznymi ośrodkami kapitałowymi w Amsterdamie czy Hamburgu. W mieście nad Motławą zanotowano wówczas ważne przemiany cywilizacyjne. W 1766 r. pojawiło się po raz pierwszy oświetlenie uliczne (ponad 800 latarni z lampami olejowymi). W 1780 r. Rada Miejska wprowadziła ważną inicjatywę w dziedzinie medycyny – utworzenie stanowisk akuszek miejskich celem ograniczenia śmiertelności niemowląt. W 1784 r. miał miejsce w Gdańsku pierwszy pokaz lotu balonem. Osiągnięcia w dziedzinie sztuki koncentrowały się wokół domów mieszczańskich i ich wyposażenia artystycznego (Dom Uphagenów). Natomiast nowością były ciekawe realizacje w planowaniu przestrzennym w postaci założeń parkowo-ogrodowych, zakładanych

na przedmieściach i projektowanych zgodnie z tendencjami panującymi w sztuce europejskiej. Wśród nich do najokazalszych należały park w Opactwie Oliwskim oraz Wielka Aleja utworzona tuż za murami miejskimi.

Jeszcze na początku XX w. wśród mieszkańców Gdańska popularne było przekonanie, że inicjatorem założenia obecnej alei Zwycięstwa był duchowny Kościoła Ewangelicko-Reformowanego Johann Daniel Jenin. Na to też wskazują niemieckie materiały archiwalne, do których dotarł autor niniejszego artykułu. Pastor Johann Daniel Jenin przybył do Gdańska z Niemiec w 1739 r. Od samego początku zakochał się w naszym mieście. Prowadził duszpasterstwo przy kościele św. Piotra i Pawła na ulicy Żabi Kruk (Poggenpfuhl). Mówiło się, że wygłaszał tam afektywne kazania, czyli homilie, które były utrzymane w emocjonalnym (krzykliwym) tonie, co cechowało wówczas większość ewangelickich duchownych w Gdańsku. Pastor doceniał znaczenie aktualnej mody o czym może świadczyć noszona przez niego tzw. lokowa peruka, tak często używana przez mężczyzn w XVIII w. Wolne chwile przeznaczał na spacer i wędrowki wiodące także poza mury miejskie. Jego ulubiona trasa wędrówek wiodła z ulicy Poggenpfuhl na Am Fischoter Thor (obecnie Słodowników) i dalej ulicą Ogarną (Hundegasse) do Bramy Wyżynnej, przez którą wychodził poza mury miejskie na tzw. promenadę południową (obecnie ul. 3 Maja), która wiodła w kierunku Wrzeszcza. Ten stary trakt prowadzący do Oliwy nie był wówczas ani taki prosty jak obecnie, ani też taki płaski. Któregoś razu podczas takiej wędrówki, pastor wpadł na pomysł uporządkowania tej starej drogi zgodnie z panującą wówczas modą – na tworzenie założeń parkowo-ogrodowych. Nie jest wykluczone, że wzorował się na projektach

krajobrazowych zaobserwowanych wcześniej podczas swoich podróży odbytych np. do Holandii. Powstał wtedy pomysł założenia ozdobnej alei, składającej się z czterech rzędów drzew lipowych, a umiejscowionej w ciągu drogi łączącej Gdańsk z Oliwą, która była zawsze mocno uczęszczana. O tym pomysłem powiadomił gdańskiego burmistrza Daniela Gralatha, któremu taki plan przypadł do gustu, i który przeznaczył na ten cel stosowny zapis testamentarny, opiewający na kwotę 100 000 guldenów. Takie informacje zanotował w I połowie XX w. publicysta gdański Walter Domański. Nową inwestycję zrealizowano w latach 1768-1770. Aleję utworzyło 1416 drzewek lipowych sprowadzonych z Holandii. Koszt jednego drzewka wynosił 6 guldenów. Wielka aleja nie pełniła tylko funkcji estetycznej, ale także rolę praktyczną jako ważny ciąg komunikacyjny. W wieku XVIII zauważa się większą troskę miast i właścicieli ziemskich o stan dróg przechodzących przez ich posiadłości. Doceniano bowiem strategiczny charakter tych inwestycji. Ponadto dodatkowym bodźcem do modernizacji dróg był rozwój poczty dyliżansowej, którą udoskonalano i rozwijano jej sieć.

Ciekawe informacje zawiera biografia pastora Jenina, opracowana w oparciu o zasoby archiwum rodziny Meyer-Jenin. Zasluguja one na bliższe poznanie, tym bardziej że z tego samego źródła pochodzą także cenne ilustracje przedstawiające podobizny pastora, dotąd niepublikowane w Gdańsku po II wojnie światowej. Jest wśród nich także rysunek ukazujący sylwetkę pastora Jenina autorstwa znanego ilustratora epoki oświecenia Daniela Chodowieckiego.

Johann Daniel Jenin urodził się 9 lipca 1709 r. w miejscowości Schotmar na północy Niemiec i tam też został ochrzczony 17 lipca tegoż roku. Jego ojciec Johann Peter Jenin, członek hrabiowskiej Rady Konsystorz i superintendent – poślubił Catherine Varlut z rodziny Hanau. Daniel był najmłodszym dzieckiem z pięciorga rodzeństwa. Jego ojciec zmarł w 1711 r., gdy Daniel był zaledwie dziewięcioletnim

chłopcem. Do szkoły uczęszczał w Salzuflen i w Detmold. W 1727 r. rozpoczął w Hanau studia teologiczne, które kontynuował następnie przez długi czas w Utrechcie w Holandii. W 1736 r., mając 27 lat, został kaznodzieją opactwa Herford i kapłanem Jej Wysokości Margrabiny Brandenburgii Joanny Szarlotty Karoliny, urodzonej księżnej Anhalt-Dessau, wdowy po Filipie Wilhelmie, margrabim Brandenburgii Schwedt. 27 września 1736 r. Johann Daniel Jenin poślubił Rahel Martin, córkę kupca Paula Martina z Hanau. Od 1739 r. pracował jako główny kaznodzieja (pastor primarius) w kościele ewangelicko-reformowanym św. Piotra i Pawła w Gdańsku przy ul. Żabi Kruk. Tutaj działał aż do śmierci. Wybitny ówczesny artysta Daniel Chodowiecki, przebywający wtedy z wizytą w Gdańsku, narysował podobiznę pastora. W wydanym później dzienniku podróży *Die Reise von Berlin nach Danzig im Jahre 1773* Chodowiecki przedstawił pastora Jenina wygłaszającego kazanie z ambony. W tej samej publikacji zamieścił panoramę Wielkiej Alei widzianej od strony Bramy Oliwskiej, którą artysta wcześniej oglądał podczas rekonesansu po Gdańsku. Johann Daniel Jenin zmarł 7 września 1779 r. w wieku 70 lat i został pochowany w kościele św. Piotra i Pawła, w prezbiterium obok ołtarza głównego.

Sto pięćdziesiąt lat później Gdańskie Towarzystwo Przyrodnicze (Naturforschende Gesellschaft) dla upamiętnienia założenia Alei, wystawiło kamień-pomnik usytuowany mniej więcej w połowie długości Alei, w miejscu, które obecnie sąsiaduje z Gdańskim Uniwersytetem Medycznym. Na kamieniu umieszczono jednak tablicę na cześć burmistrza D. Gralatha. W ten sposób zasługę założenia Alei przypisano głównie burmistrzowi, pomijając osobę pastora Jenina. Wspominał o tym Walter Domański w dzienniku *Danziger Zeitung* w czerwcu 1927 r. Informacje znajdujące się w zasobach archiwum rodziny Meyer-Jenin (Schneverdingen) wskazują na to, że w rzeczywistości pieniądze na założenie alei wyłożył burmistrz gdański D. Gralath, wyboistą drogę wyrównał kapitan Patzer ze swoim wojskiem z garnizonu gdańskiego, natomiast Johann Daniel Jenin miał pomysł, wystarał się o sadzonki drzewek oraz dozorował prace przy zakładaniu Alei. Współczesne gdańskie publikacje nie zawierają jednak tych informacji. W niektórych z nich, zapewne w ramach uproszczeń, wszystkie zasługi, w tym także inicjatywę założenia Alei, umownie przypisują burmistrzowi Gralathowi. Tymczasem gdański duchowny Johann Daniel Jenin, który położył zasługi w dziele upiększania Gdańska, pozostaje obecnie postacią zapomnianą. Niech zatem niniejsza publikacja przypomni Czytelnikom te mało znane fakty. Dla wzbogacenia materiału źródłowego załączam zestaw ilustracji, w tym dotąd niepublikowane wizerunki pastora Jenina pochodzące z XVIII w.

Zdzisław Hynca,
Katedra i Zakład Medycyny Sądowej